

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลำผีฟ้า หรือลำทรง ในเขตจังหวัดมหาสารคามนั้น ได้มีผู้ค้นคว้าและเขียนบทความลงเผยแพร่ในเอกสารบ้าง แต่ไม่มีมากนัก เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นการกล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมการทำนายโรคและรักษาโรคเป็นส่วนใหญ่ แต่ในส่วนของ การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า พร้อมทั้งการวิเคราะห์การบรรเลงดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า นั้น เท่าที่สืบค้นยังไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยหรือเอกสารใดเขียนเกี่ยวกับเรื่องนี้

ในการวิจัยเรื่อง “การศึกษาพิธีกรรมบวงสรวงผีบรรพบุรุษของหมอลำผีฟ้า บ้านโนนทอง ตำบลหนองจิก อำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม” ผู้วิจัยได้แบ่งประเด็นการศึกษา ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

- 1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมและการสืบทอด
- 1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรมกับความเชื่อ
- 1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ดนตรีประกอบพิธีกรรม
- 1.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีดนตรีและ การวิเคราะห์ดนตรี

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ประเพณีและการสืบทอด
- 2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรมกับความเชื่อ
- 2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ การละเล่นพื้นบ้าน
- 2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ดนตรีประกอบพิธีกรรม
- 2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การวิเคราะห์ดนตรี

1. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม และ การสืบทอด

เสถียร โทเศศ (2516 : 5) ได้กล่าวถึง วัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความก้าวหน้าของงานในวิถีชีวิตของส่วนรวม ที่ถ่ายทอดกันได้ เอาอย่างกันได้ เป็นผลิตผลที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อประเพณีกันมา และเป็นความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติ กิริยาอาการ หรือการกระทำใดๆของมนุษย์ในส่วนรวม ลงพิมพ์เดียวกัน และลำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือเป็นระเบียบประเพณี

พิชิต ชัยเสรี (2529 : 32) ได้กล่าวว่า คนตรีไทยนั้นมิใช่แต่จะเป็นมรดกอารยธรรมของชาติไทยเท่านั้น แต่เป็นของชาวโลกด้วยการจะสืบทอดถ่ายทอด จึงเป็นเรื่องสำคัญ และจำเป็นเช่นเดียวกับอารยธรรมอื่นๆของมนุษยชาติ ธรรมชาติศิลปะที่จะเจริญงอกงามได้นั้นต้องประกอบได้ด้วยศิลปินที่สามารถผู้ชมที่วิจิตร และสังคมอันเป็นอารยะ คนตรีไทยมีคตินิยมที่เป็นอัจฉริยะมาแต่โบราณ มีศิลปินที่สามารถถ่ายทอดความงามได้โดยยิ่ง สังคมไทยก็เป็นอารยะมาตั้งแต่สุโขทัย อยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ในปัจจุบันจะเหลือเพียงผู้ชมที่อาจสามารถชื่นชม วิจิตรความงามได้ด้วยดั่งองค์

กาญจนา อินทรสุณานนท์ (2541 : 107-108) ได้กล่าวไว้ใน พื้นฐานมานุษยวิทยาภาควัฒนธรรมว่า องค์ประกอบ ของวัฒนธรรมมีอยู่ 4 ลักษณะดังนี้ 1) องค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมวัตถุที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น โบสถ์ วิหาร และส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา ตัวเลข เครื่องหมาย สัญลักษณ์ 2) องค์การ (Association or Organization) คือ กลุ่มที่มีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีกฎระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เช่น ครอบครัว หมู่บ้าน สหประชาชาติ 3) องค์พิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่างๆ โดยพิธีการจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคม 4) องค์มิตติ (Concepts) หมายถึง ความเชื่อ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่างๆ ที่สันทติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนใดจะใช้เป็นมาตรฐานในการตัดสินใจหรือเป็นเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตน

1.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรมกับความเชื่อ

เฉลิมพล งามสุทธิ (2548 : 52-57) ได้กล่าวไว้ใน คุริยาศาสตร์ว่าด้วยเรื่องคนตรีบำบัด กล่าวคือ คนตรีมีความสัมพันธ์กับมนุษย์มาตั้งแต่เริ่มมีมนุษยชาติแล้ว ไม่ว่าจะ เป็นความบันเทิงเริงรมย์ทางสังคมวัฒนธรรมและจิตใจ อีกทั้งยังเป็นเครื่องกล่อมกล่าจิตใจและผ่อนคลายอารมณ์ได้เป็นอย่างดี ในอดีตสมัยกรีกและโรมันเชื่อว่าคนตรีเป็นสิ่ง มหัศจรรย์ และอำนาจของคนตรีสามารถช่วยบำบัดโรคทางกายและจิตใจได้ นักปราชญ์หลายท่านได้กล่าวถึงคนตรีในทำนองเดียวกัน เช่น เพลโต กล่าวว่า สุขภาพกายและสุขภาพจิตสามารถบำบัดให้ดีขึ้นได้โดยการใช้คนตรี

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2545 : 22) ได้กล่าวว่าการแพทย์แผนปัจจุบันมักจะมองว่า การดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้าน มีความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างมั่งคั่ง เป็นความเชื่อผิดๆ ขาดความเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่สามารถพิสูจน์ และอธิบายได้ตามหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เนื่องจากตามทัศนะของการแพทย์แผนปัจจุบันมักจะมองว่าระบบการดูแลสุขภาพแบบพื้นบ้านเป็นเพียง “ระบบความเชื่อ” เป็นภูมิปัญญาที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ เชื่อถือไม่ได้ พิสูจน์ไม่ได้ ข้อสรุปนี้มีอยู่ทั่วไปในสายตาของรัฐที่ยึดการแพทย์แผนปัจจุบันเป็นมาตรฐาน

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม (2550 : 6) คณะศึกษาศาสตร์ เอกสังคมศึกษา ได้กล่าวไว้ใน วรรณคดีว่า ผีฟ้า นั้นชาวอีสานมีความเชื่อว่าเป็นเทวดามากกว่าเป็นผี ผีฟ้าจึงเป็นผีที่อยู่ระดับสูงกว่า ผีชนิดอื่น ๆ ส่วนแดนนั้นมีความเชื่อว่าเป็นคำเรียกรวมถึงเทวดา และแดนที่ใหญ่ที่สุดคือ "แดนหลวง"

ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระอินทร์ผีฟ้าหรือผีแถนนั้นแต่ละพื้นที่มีการเรียกที่แตกต่างกันไป และมีความเชื่อว่า "ผีฟ้า" นั้นสามารถที่จะดับขุภะเจ็ญหรือทำลายล้างอุปสรรคทั้งปวงได้และสามารถที่จะช่วยเหลือมนุษย์ที่เดือดร้อนได้การที่มนุษย์เกิดการเจ็บป่วยนั้นเนื่องจากไปละเมิดต่อศีการละเมิดต่อบรรพบุรุษ การรักษาต้องมีการเชิญผีฟ้ามาสิงสถิตอยู่ใน

ร่างของคนทรงเรียกว่า "ผีฟ้า นางเทียน" ในการลำผีฟ้าของชาวอีสานนั้นมืองค์ประกอบทั้งหมด 4 ส่วนคือ หมอลำผีฟ้า หมอแคน ผู้ป่วย และเครื่องคายทั้งหญิง ชายและเด็ก โดยไม่จำกัดอายุเครื่องคาย หมอลำผีฟ้า จะเป็นผู้หญิงที่มีอายุหรือบางท้องถิ่นจะเป็นผู้หญิงสาวโดยเฉพาะที่จังหวัดเลยและจะต้องสืบเชื้อสายมาจากกลุ่มหมอลำผีฟ้าเท่านั้นแต่ที่จริง ผีฟ้าสามารถสิงได้ความเชื่อของชาวอีสานเชื่อว่า ผีฟ้าสามารถที่จะกำหนดการเกิดการตายของมนุษย์ได้ การที่มนุษย์ตายไปขวัญจะออกจากร่างเพื่อไปพบบรรพชน แต่ขวัญจะไม่แตกดับเหมือนร่าง เป็นเพียงการจากไปของร่างแต่วิญญาณยังคงอยู่กับผู้มีชีวิต

สาเหตุที่มีการฟ้อนรำกันนั้นก็เพื่อเป็นการทำให้คนไข้มีพลังจิตในการต่อสู้กับการเจ็บป่วย มีอารมณ์ผ่อนคลาย ความตึงเครียด จิตใจปลอดโปร่งไร้วิตกกังวล และสร้างจิตสำนึกด้านความกตัญญูเป็นคตินิยมของวัฒนธรรมไทย ซึ่งได้สืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี จะเห็นว่าผีฟ้านั้นเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจมนุษย์โดยมีคติเตือนใจว่า"คนไม่เห็นผีเห็น" สำหรับทุกวันนี้การลำผีฟ้าจะเสื่อมคลายลงไป เพราะความเจริญทางการแพทย์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แต่สำหรับชาวอีสานบางกลุ่มการกระทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผีฟ้า ไม่ใช่เป็นสิ่งงมงายเหลวไหลหรือไร้สาระสิ้นเชิงเสียทีเดียว.

1.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ดนตรีประกอบพิธีกรรม

สมเกียรติ หอมยก (2550 : 20) ได้กล่าวว่าดนตรีประกอบ พระราชพิธีส่วนพระมหากษัตริย์นั้น ต้องเครื่องดนตรีและวงดนตรีมาบรรเลงประกอบในพระราชพิธี ซึ่งมีแบบแผนมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เริ่มตั้งแต่เมื่อแรกประสูติตามประเพณี ก็จะมีวงดนตรีคอยประโคมว่าประสูติแล้วและในบางกรณียังมีเพลงเป็นเครื่องแสดงด้วยว่าประสูติเป็นพระราชโอรสหรือพระราชธิดา ต่อจากนั้นไม่ว่าจะแห่ล้อมพระบรรทม ขึ้นระอู่ การสมโภชเดือนพระราชพิธีโสกันต์ เมื่อผนวชเป็นสามเณรผนวชเป็นพระภิกษุ พระราชพิธีวิวาห์มงคล งานพระเมรุ ก็ล้วนใช้เครื่องดนตรี และวงดนตรีประกอบทั้งสิ้น

ประทีป เล้ารัตนอารีย์ (2548 : 58-61) ได้กล่าวไว้ใน ดุริยางคศาสตร์ว่าด้วยเรื่องดนตรีมีคุณทุกอย่าง กล่าวคือ ดนตรีกำเนิดขึ้นมาเมื่อไหร่คงไม่สามารถกำหนดแน่นอนลงไปได้ แต่เป็นสิ่งที่มีความกับมนุษยชาติและมีวิวัฒนาการขึ้นมาตามลำดับ ประโยชน์ของดนตรีนั้นมีใช้การสนุกเฮฮาชั่วคราวเท่านั้น แก่นที่เป็นคุณค่าอันเอกอนันต์นั้นมีมากมาย จะยกตัวอย่างพอสังเขปดังต่อไปนี้ 1) ดนตรีเพื่อการขับกล่อม (Music for Soothing) ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก กล่อมพระบรรทม เพลงประเภทนี้จะสร้างความอบอุ่น สร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ฟัง 2) ดนตรีเพื่อการทำงาน (Work Song) เป็นดนตรีที่ช่วยให้คนได้สนุกกับการทำงาน ไม่เบื่อหน่าย ถือว่าเป็นการผ่อนคลายภายในตัว เช่น เพลงเกี่ยวข้าว เพลงสงพ่าง

เพลงชักกระดาน เพลงแจ็กลากซุง เพลงเห่เรือ เพลงเรือ 3) ดนตรีเพื่อศาสนา (Ceremonial Music) ในพิธีกรรมทางศาสนาของศาสนาต่างๆมักจะนำดนตรี หรือคำร้องหรือบทสวดต่างๆ มาร้อยเป็นคำประพันธ์ นำมาสวดและขับร้องในท่วงทำนองต่างๆ เพื่อให้เกิดความไพเราะและนำศรัทธาเลื่อมใสง่ายต่อการจดจำ 4) ดนตรีเพื่อปลุกใจ (Patriotic Song) เพลงประเภทนี้จะมีจังหวะหนักแน่น ท่วงทำนองเร้าใจ ทำให้ผู้ฟังรู้สึกฮึกเหิม และไม่โคดเคี้ยวเคี้ยวคาย เช่น เพลงชาติ เพลงสยามมานุสติ เพลงรักเมืองไทย เพลงกราวกีฬา 5) ดนตรีเพื่อความพร้อมเพียงทางการทหาร (Martial Music) ใช้ดนตรีเป็นเครื่องส่งสัญญาณนัดหมายของการเข้าต่อสู้บุกทะลวงหรือร่นถอย 6) ดนตรีเพื่อการพรรณนา (Descriptive Music) เป็นดนตรีที่เลียนเสียงจากธรรมชาติ เช่น เสียงนกร้อง น้ำไหล ฟังร้อง ฟังผ่า หรือเสียงสัตว์ต่างๆ มนุษย์จึงได้ประดิษฐ์เครื่องมือต่างๆ เพื่อทำเสียงล้อเลียนเหล่านั้น และเมื่อการดนตรีได้วิวัฒนาการก้าวหน้าขึ้นตามลำดับ จึงเกิดบทเพลงประเภทดนตรีพรรณนาขึ้นมากมาย เช่น เพลงโหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง เพลงตับโพระดก เพลงนกเขาจะเข้ นกเขามาเร่ Patoral Symphony ของ Boethoven เป็นต้น 7) ดนตรีเพื่อประกอบการแสดง (Theatrical Music) ดนตรีแบบนี้ ต้องแต่งเพลงหรือบรรเลงเพลงในกรณีต่างๆ กันหลากหลาย ให้สอดคล้องกับเนื้อเรื่องและการแสดง 8) ดนตรีบำบัด (Music Therapy) เป็นผลมาจากความเชื่อทำให้ ทำให้ต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ เช่น ฟัน้องทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ใช้วิธีการเช่นนี้มานานแล้ว เป็นการรักษาโรคแบบความเชื่อของชาวบ้าน เช่น การรำผีฟ้า ฉะนั้น ดนตรีจึงมีคุณค่าทุกอย่างไป ย่อมใช้ได้ตั้งจินตาค่าบูรินทร์

วุฒิสัทธี จีระกมล (2550 : 153) ได้กล่าวว่า แคน ถือว่าเป็นเครื่องดนตรีที่เป็นสัญลักษณ์ของภาคอีสาน ประชาชนแถบนี้นิยมเป่าเล่นกันมาช้านาน ทั้งเล่นเดี่ยวคลอร้อง และเล่นผสมวงกับเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น พิณ โปงกลาง กลอง ฯลฯ ประกอบการแสดงพื้นอีสาน ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำซิ่ง หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องดนตรี ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ลำผีฟ้า ลำเหยา แคนเป็นเครื่องดนตรีเก่าแก่ของไทย มีหลักฐานว่าพบในยุคนาน(ชั้นหิน) มีอายุเก่าแก่ถึง 2000 ปี ซึ่งเป็นต้นแบบให้แคนเอเชียตะวันออกเฉียงทั่วหมด แคน ยังเคยค้นพบที่อารยธรรมบ้านเชียง พบว่ามีอายุเก่าแก่ถึง 4000 - 6000 ปี

ตำเร็จ คำโหมง (2539 : 203) ได้กล่าวถึง แคน คือเครื่องเป่ามีลิ้น จัดอยู่ในจำพวก Reed Mouth Organ แคนเต้าหนึ่ง คนอีสานและคนลาวเรียกว่า แคนหนึ่งดวง ประกอบไปด้วยลูกแคนหลายลูก แต่ละลูกฝังด้วยลิ้นซึ่งทำด้วยแผ่นทองเหลืองผสมแผ่นเงินบางๆ ไว้ที่ผนัง จัดลูกแคนเป็น 2 แพน สอดส่วนท่อนที่ฝังลิ้นนั้นผนึกไว้ในเต้าลม (windchest) ซึ่งทำเป็นกระเปาะ เปิดปลายด้านหนึ่งสำหรับให้ผู้บรรเลงเป่าและดูดลม ผ่านลิ้นของลูกแคนเหล่านั้น ลูกแคนจะส่งเสียงเฉพาะลูกที่ถูกปิดรูนิ้ว (fingering hole) ซึ่งเจาะเป็นรูเล็กๆ ไว้ที่ส่วนเหนือเต้าลมเท่านั้น การเป่าแคนจึงมีลักษณะคล้ายกับการเล่นออร์แกน

แคน เป็นเครื่องดนตรีที่คนอีสานใช้บรรเลงประกอบพิธีกรรม ได้แก่ ลำผีฟ้า ลงช่วง ลำเหยา

ลำส้อง ลำทรง นอกนี่ยังเป็นเครื่องดนตรี ประกอบการแสดงพื้นอีสาน ได้แก่ หมอลำกลอน หมอลำซิ่ง หมอลำหมู่ หมอลำเพลิน โดยเล่นผสมวงกับเครื่องดนตรีอื่นๆ เช่น พิณ โปงลาง กลอง ไหซอง ไหวด ซึ่งถือว่าแคน เป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญลักษณะของคนอีสานก็ว่าได้

1.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีดนตรีและการวิเคราะห์ดนตรี

มานพ วิสุทธิแพทย์ (2533 : 27) ได้กล่าวไว้ใน ดนตรีไทยวิเคราะห์ โดยกล่าวถึงรูปแบบหรือ ลักษณะเด่นที่ปรากฏในทำนองเพลง มีเนื้อหาสรุปว่า รูปแบบที่เป็นคุณลักษณะเฉพาะของบทเพลงมี 2 ประเภท ได้แก่ 1. รูปแบบของจังหวะ คือ สัดส่วนในการใช้โน้ตในทำนองเพลงนั้น 2. รูปแบบของทำนอง คือ ทิศทางการเคลื่อนที่ของทำนองเพลง นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงรูปแบบของการบรรเลงลักษณะต่างๆ เช่น การบรรเลงดัดจังหวะ การบรรเลงแบบเก็บ การวิเคราะห์รูปแบบเพลง และยังได้อธิบายระบบบันไดเสียงของคนตรีไทยสรุปว่า บันไดเสียงของคนตรีไทย คือบันไดเสียงที่มี โครงสร้างของสิ่งสำคัญหรือเสียงหลัก 2 เสียง และมีเสียงรอง 2 เสียง ตามแผนผังข้างล่าง

1 2 3 4 5 6 7

เสียงขั้นที่ 1 2 3 5 และ 6 เป็นเสียงหลัก เสียงขั้นที่ 4 และ 7 เป็นเสียงรอง เสียงแต่ละเสียงจากขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 7 มีความห่างของระดับเสียงเท่ากัน เสียงที่สูงขึ้นไปต่อจากขั้นที่ 7 นั้น เป็นเสียงเดียวกับขั้นที่ 1 นั้นเอง แต่มีระดับเสียงสูงกว่าเป็นคู่ 8 และได้อธิบายถึงวรรคและประโยค เพลงไว้ว่า “วรรคเพลง” จะได้นับน้อยในหมู่ดนตรีไทย แต่ความหมายที่ต้องการสื่อมันแตกต่างกันออกไป ส่วนใหญ่เมื่อกล่าวถึงวรรคเพลง จะหมายถึง การแบ่งทำนองเป็นส่วนๆ โดยยึดถือทำนองหลัก

ณัชชา โสคติยานุรักษ์ (2550 : 1-4) ได้กล่าวไว้ใน ทฤษฎีดนตรี โดยกล่าวถึงเรื่องของเสียง มีเนื้อหาพอสรุปว่า เสียงเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งทางวิทยาศาสตร์ เรียกว่า สวณศาสตร์ (อ่านว่า สะวะนะ สาด) หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยเรื่องเสียง และเนื่องจากดนตรีมีความสัมพันธ์กับเสียงโดยตรงจำต้องเข้าใจ เรื่องวิทยาศาสตร์เบื้องต้น คือเสียงแต่ละเสียงมีคุณสมบัติซึ่งสามารถแยกแยะได้ดังนี้

1. ระดับเสียง (Pitch) หมายถึง ระดับเสียงสูงต่ำ
2. ความเข้มของเสียง (VolumeหรือIntensity) หมายถึง เสียงดัง เสียงเบา
3. สีต้นของเสียง (TimbreหรือTone color) หมายถึง เสียงที่มาจากแหล่งกำเนิดเสียงแตกต่างกัน
4. คุณภาพของเสียง (Tone quality) หมายถึง เสียงดีมากดีน้อย
5. ความยาวของเสียง (Duration) หมายถึง เสียงมีความสั้นยาวไม่เท่ากันทั้งนี้รวมไปถึงความเจียบด้วย

ณัชชา โสคติยานุรักษ์ (2542 : 1-4) ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์เพลงไว้ว่า วิเคราะห์เพลงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการทำความเข้าใจบทเพลง การที่จะวิเคราะห์เพลงให้ต้องแท้ หรือละเอียดลออกเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของผู้วิเคราะห์ ในแง่ทฤษฎีควรรหาข้อมูลเกี่ยวเพลงนั้นก่อน จึง

วิเคราะห์ส่วนประกอบหลักของเพลง วิเคราะห์ประโยคเพลง วิเคราะห์สังคีตลักษณ์และวิเคราะห์โครงสร้างของเพลง

เจริญชัย ขนไฟโรจน์ (2526 : 15) ได้กล่าวถึงแนวคิดทางดนตรีไว้ว่า ดนตรีพื้นบ้านกำเนิดจากการร้องก่อน “ดนตรีพื้นบ้าน” หรือ “เพลงพื้นบ้าน” นั้นไม่ใช่ของง่ายแต่เอกลักษณ์ของดนตรีพื้นบ้านแยกเป็นข้อ ตามที่ Professor Bruno Nettel เขียนในหนังสือ Folk and Traditional Music of The Western Continents ได้เขียนไว้ว่า

1. ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง
2. แต่งโดยนักดนตรีที่ไม่ใช่ นักดนตรี ที่ไม่ได้รับการฝึกฝน (การแต่ง)
3. มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน
4. เป็นลักษณะของการแสดงออกทางดนตรีของคนส่วนใหญ่
5. ขับร้องหรือบรรเลงโดยนักร้องหรือนักดนตรีที่ไร้พื้นฐานทางทฤษฎี
6. เป็นดนตรีที่มีความเก่าแก่
7. เป็นดนตรีสืบทอดโดยความจำ ไม่มีการเขียนลงเป็นโน้ตดนตรี
8. ต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอตามความยินยอมของผู้เล่นและผู้ฟังจนไม่อาจทราบได้ว่า

ต้นตอที่แท้จริงเป็นอย่างไร

9. ต้องได้รับการบรรเลง และการยอมรับในหมู่นักดนตรี และผู้ฟังดนตรีจึงจะอยู่ได้

สังัด ภูเขาทอง (2532 : 23-27) ได้กล่าวถึงแนวการศึกษาดนตรีไว้ว่า ดนตรีไทยเดิม หรือเรียกว่า Classical กับนักดนตรีพื้นเมือง (Folk Song Music) ทั้ง 2 อย่างนั้นมีความสำคัญเท่าๆกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดนตรีพื้นเมือง หรือเพลงพื้นเมือง โดยมีองค์ประกอบทางดนตรีหลักใหญ่ 5 ประการคือ

1. จังหวะ
2. ทำนอง
3. พื้นผิว
4. คุณภาพของดนตรี
5. คีตลักษณ์

สมนึก อุ่นแก้ว (2536 : 1) ได้กล่าวไว้ใน ทฤษฎีดนตรีแนวปฏิบัติ โดยกล่าวถึงเรื่องของจังหวะ มีเนื้อหาพอสรุปว่า จังหวะหมายถึง ช่วงเวลาที่ดำเนินอยู่ในขณะที่บรรเลงดนตรี จะสิ้นสุดลงก็ต่อเมื่อจบเพลงเท่านั้น จังหวะมีหน้าที่ควบคุมการเคลื่อนที่ของทำนองเพลง และแนวประสานเสียงต่างๆ ให้มีความสัมพันธ์กัน การเดินจังหวะจะเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ เหมือนกับการเดินของนาฬิกาจังหวะ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ 1.จังหวะเคาะ (Beat) เป็นหน่วยบอกช่วงเวลาของดนตรี ปฏิบัติโดยการเคาะจังหวะให้ดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ จนจบเพลง 2.จังหวะทำนอง (Rhythm) เป็นช่วงเวลาที่เสียงดังออกมา มีทั้งสั้นเสียงยาวสลับกันไป หรือบางครั้งก็สลับด้วยความเงียบ ซึ่งแล้วแต่บทเพลงนั้น

กวี ครอบแก้ว (2550 : 5-8) ได้กล่าวไว้ใน การเรียบเรียงเสียงประสานสำหรับวงแบนด์ โดยกล่าวถึงเรื่อง คอร์ด มีเนื้อหาพอสรุปได้ว่า คอร์ด คือ กลุ่มของเสียงตั้งแต่ 3 เสียงขึ้นไปถ้าเขียนโน้ตจะจัดเรียงแนวตั้ง หรือปฏิบัติออกเสียงพร้อมกัน คอร์ดที่มีโน้ต 3 ตัว เรียกว่า ทริแอด จะประกอบไปด้วย โน้ตฐานราก โน้ตขั้นคูที่ 3 และโน้ตขั้นคูที่ 5 และคอร์ดที่มีโน้ต 4 ตัว เรียกว่า เซเวนท่คอร์ดจะประกอบไปด้วยโน้ตฐานราก โน้ตขั้นคูที่ 3 โน้ตขั้นคูที่ 5 และโน้ตขั้นคูที่ 7 คอร์ดต่างๆที่ได้พบเห็นได้รับฟังจะให้ความรู้สึก และให้อารมณ์ตามเนื้อหาสาระของบทเพลงเพื่อให้ผู้ฟังได้มีอารมณ์คล้อยตามตามจินตนาการของผู้แต่งหรือผู้เรียบเรียงเสียงประสาน

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ประเพณีและการสืบทอด

ปัญญา รุ่งเรือง (2546. : 10) ได้ศึกษา มนุษย์ในส่วนต่าง ๆ ของโลกมีวัฒนธรรมแตกต่างกันไป เนื่องจากความแตกต่างของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เช่น ลักษณะของภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และพืชพันธุ์ธรรมชาติที่ทำให้สภาพทางกาย เช่น โครงสร้างของร่างกาย หน้าตา ผมเส้น ผิวพรรณของผู้คนไม่เหมือนกันแม้แต่ธรรมชาติการฟังเสียงการออกเสียงก็แตกต่างกันไปและยิ่งเมื่อมนุษย์เจริญก้าวหน้า ถึงขั้นที่รู้จักประดิษฐ์คิดสร้างตั้งบ้านเรือนอยู่ร่วมกัน เป็นสังคมเกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่สอดคล้องคล้อยตามวิถีชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของคนและเมื่อมีแนวคิดทางศาสนา ปรัชญาและความเชื่อ ซึ่งเป็นเครื่องควบคุมและจัดระเบียบในสังคมแล้ว ก็ยังทำให้วัฒนธรรมของมนุษย์แต่ละส่วนของโลกแตกต่างกันไปมากยิ่งขึ้น นอกจากความจำเป็นทางกายในการดำรงอยู่ของชีวิตแล้ว มนุษย์ยังต้องการเครื่องจรรโลงใจด้วย ดังนั้น คนตรีจึงมีบทบาทอันสำคัญทั้งด้านศาสนา เช่น การบวงสรวงบูชา การขับกล่อม และเพื่อความบันเทิง ทั้งส่วนตัวและหมู่คณะ ตลอดจนการเป็นหลักให้แก่การแสดงละคร ฟ็อน ร่า ด้วย

สุพิตรา สุภาพ (2536 : 3) ได้ศึกษา สังคม วิถีชาวบ้านและวัฒนธรรมกล่าวว่าสังคม หมายถึง ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม ความสัมพันธ์นี้มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคมช่วยให้สมาชิกเกิดความรู้ความเข้าใจกันมากยิ่งขึ้น และที่สำคัญสังคมช่วยให้ทุกคนเข้าใจตนเองรู้จักตัวเอง รู้จักบุคลิกที่แท้จริงของตน ประการสุดท้ายช่วยให้บุคคลรู้จักเจตคติและค่านิยมของตนเองได้ถูกต้อง วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึง ทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผน ในความคิดและการกระทำที่แสดงออกออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ วิธีการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้และเทคโนโลยีต่างๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

พระมหาณัฐพล โพไพ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา วิเคราะห์คำศัพท์เครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยในภาคอีสาน พบว่าลักษณะของครอบครัว เครือญาติและคำศัพท์เครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย

ในภาคอีสาน 7 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทยอีสาน ไทยโคราช ไทยญ้อ ไทยโย้ย ไทยแสก ผู้ไทย และไทยกะเลิง คำศัพท์เรียกชั้นเครือญาติของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยในภาคอีสานทั้ง 7 กลุ่ม มีทั้งหมด 665 คำศัพท์ แบ่งเป็น คำศัพท์เครือญาติร่วมตระกูล คำศัพท์เครือญาติร่วมกลุ่ม คำศัพท์เครือญาติข้ามกลุ่ม และ คำศัพท์เครือญาติเฉพาะกลุ่ม คำศัพท์เครือญาติเป็นสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอด หรือสืบทอดจากบรรพบุรุษแบบมุขปาฐะด้วยการเลียนเสียงหรือสำเนียงพูดให้เหมือนกับ "ภาษาแม่" มากที่สุด แม้ว่าปัจจุบันจะได้รับอิทธิพลทางภาษาจากหลายรูปแบบ เช่น ทางสื่อสาร ทางการศึกษา ทางประสบการณ์ แต่ภาษาที่จัดเป็นภาษาแม่ หรือภาษาบรรพบุรุษ หรือภาษาหลักนั้นยังคงมีอิทธิพลมากในระดับท้องถิ่น และยังคงใช้สื่อในวิถีชีวิตอย่างต่อเนื่องตลอดมา

โกวิทย์ ไกยสิทธิ์ (2525 : 54) ได้ศึกษา ประเพณีวัฒนธรรมการลงข่วง ของชาวบ้านบึงพระ ตำบลท่าลาดขาว อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า พิธีกรรมการลงข่วงผีฟ้า กระทำกันในเดือน 3 ของทุกปี ในสมัยก่อนทำกัน 3 วัน 3 คืน ต่อมาการดำรงชีวิตผัดเคือง พิธีกรรมจึงเหลือเพียง 2 วัน 2 คืน วันแรกเป็นวันจัดเตรียมเครื่องพิธี และข้าวปลาอาหาร คืนแรกเรียกว่า ลงมาลัยหมื่นมาลัยแสน วันที่ 2 ของพิธีเรียกว่า วันหงายภาชนะขาว ซึ่งถือว่าเป็นวันเลี้ยงผีพ่อผีแม่ ผีปู่ตายาย ชาวบ้านเรียกว่า ผีพ่อหมอมย่า พร้อมกับทำอาหารเลี้ยงพระที่ ในตอนบ่ายกลุ่มผีฟ้าก็จะนำผ้าป่าไปทอดถวายที่วัด

อัมรินทร์ แรงพีช (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา วงปีไม้แมน : คนตรีในพิธีเสนของชาวลาวโซ่ง ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี พบว่า วงปีไม้แมนเป็นคนตรีใช้บรรเลงประกอบพิธีเสน ประกอบด้วยเครื่องดนตรีประเภทเป่าเท่านั้น ในขณะที่บรรเลงมีการขับบทสวดของหมอมดควบคู่ไปด้วย วงปีไม้แมนถูกใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารกับผีในพิธีเสน พิธีดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่ในการตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางด้านความมั่นคงทางจิตใจ เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังจริยธรรม ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม เป็นสัญลักษณ์ในการแสดงชนชั้นทางสังคม ก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมโซ่งภายใต้การนับถือผีเดียวกัน ปัจจุบันพิธีเสนและวงปีไม้แมนเริ่มลดบทบาทลง เนื่องจากการรับเอาวัฒนธรรมและค่านิยมแบบสมัยใหม่เข้ามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันมากขึ้น ประกอบกับวงปีไม้แมนเป็นคนตรีสำหรับประกอบพิธีกรรมเท่านั้น ในเวลาปกติจะนำมาใช้มิได้ นักดนตรีต้องมีสถานภาพพิเศษคือ "หมอมด" ดังนั้น จึงเป็นข้อจำกัดของการสืบทอด ภาวะการดังกล่าวอาจทำให้วงปีไม้แมนสูญหายไปจากสังคมของลาวโซ่งได้ในอนาคต

ประไพ เจริญบุญ (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การผสมผสานวัฒนธรรมชาวไทย-ลาว และ ชาวไทย-เขมร ในพิธีมิ่งก๊วลจองโด บ้านคม พบว่า วัฒนธรรมผสมผสานในพิธีมิ่งก๊วลจองโดของไทย-เขมร กับ พิธีบายศรีสู่ขวัญของไทย-ลาว ที่บ้านคม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ อันเกิดจากการรวมกลุ่มกันทางสังคม โดยมีคติความเชื่อ วิธีการปฏิบัติตนและการดำเนินชีวิตที่คล้ายกัน จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมเพื่อการสร้างกำลังใจและความเป็นสิริมงคลในการดำเนินชีวิต ได้แก่ การเรียกขวัญในพิธีแต่งงาน พิธีบวชนาค พิธีขึ้นบ้านใหม่ พิธีสะเดาะเคราะห์คนเจ็บป่วยและพิธีสู่ขวัญคนธรรมดา

ชัยยนต์ เพาพาน (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวัฒนธรรมสังคมการนับถือผีฟ้าของชาวอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พบว่า หมอลำผีฟ้ามีบทบาทต่อสังคมหมู่บ้าน ทั้งบทบาทโดยตรง คือ การบวงสรวงบูชาผีบรรพบุรุษ เป็นวัฒนธรรมการสืบทอด และการรักษาโรคที่เกิดจากการกระทำของผี บทบาททางอ้อมคือ บทบาททางด้านการสร้างเอกภาพในสังคม ได้แก่ การสร้างความสามัคคี บทบาทด้านการควบคุมพฤติกรรม ได้แก่ การนำเอาคติเกี่ยวกับผีมากำหนด และควบคุมพฤติกรรมชาวบ้านไม่ให้ผิดยึดผิดคลองของหมู่บ้านการ

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ พิธีกรรม ความเชื่อ

ทักษิณา ไกรราช (2549. : 53) ได้ศึกษา ผีอารักษ์ พบว่า เป็นตัวแทนของสิทธิอำนาจดั้งเดิมในชุมชนบทอีสานมีบทบาทสำคัญในการควบคุมดูแลและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ส่วนรวมของชุมชน โดยผ่านรูปแบบของความเชื่อที่ปรากฏเป็นเรื่องเล่าหรือตำนานพื้นบ้าน สถาบันความเชื่อ การประกอบพิธีทางศาสนานอกจากนี้ผีอารักษ์ยังได้รับมอบสิทธิอำนาจในการควบคุมและดูแลพฤติกรรมของคนในชุมชน โดยอาศัยบรรทัดฐานและศีลธรรมของชุมชนเป็นเกณฑ์สำคัญ เชื่อว่าหากผู้ใดกระทำผิดจารีต ผีจะทำให้เจ็บป่วย หรืออาจถึงตายได้

พัชรา ปราชญ์เวทย์ (2546 : 16) ได้ศึกษา ชาวอีสานได้ยึดมั่นในลัทธิภูตผีวิญญาณตลอดมา จึงพบได้ว่า มีพิธีกรรมจำนวนมากที่พยายามติดต่อกับวิญญาณเหล่านั้น กระเจ้าหรือหมอลำต้องสาธยายเวทย์มนต์ ซึ่งมีการผูกสัมผัสนับร้อยกรองจับเห้ เพื่อพรรณนาเนื้อความที่วิงวอน ขับไล่วิญญาณและสิ่งชั่วร้าย บทพรรณนาในพิธีกรรมเหล่านี้ได้ถูกพัฒนาโดยการนำเครื่องดนตรีมาประกอบ เปลี่ยนจากหมอลำมาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการขับลำนำที่เรียกว่า หมอลำ โดยมีแคนเป็นเครื่องประกอบ เพิ่มความสนุกสนานทำให้เกิดการฟ้อนรำประกอบ ดนตรีและการฟ้อนรำของชาวอีสานนั้นส่วนใหญ่ใช้เพื่อประกอบพิธีกรรม และเป็นการรื่นเริงหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวหรือมีความสำเร็จในการประกอบอาชีพ เช่น การล่าสัตว์ การเพาะปลูก ย่อมต้องมีการขอขมาวิญญาณหรือเทพเจ้าที่ได้ช่วยอำนวยความสะดวก

ประสาธ อิศรปริดา (2518 : 64) ได้ศึกษา ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน พบว่า ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจเป็นสิ่งสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานจนแยกไม่ออกจากสถาบันอื่นของหมู่บ้าน กล่าวคือ คติความเชื่อ เกี่ยวกับภูตผี วิญญาณอำนาจเหนือธรรมชาติ เปรียบเสมือนเป็นเครื่องควบคุมความประพฤติและศีลธรรม มิให้ชาวบ้านปฏิบัติตนนอกจารีตประเพณี

สุดาพร หงส์นคร (2539 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ประเพณีพิธีกรรมการเข้าทรงพ่อพญาสี่เขียวของชาวไทยยวนบ้านสี่คิ้ว ตำบลสี่คิ้ว อำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ไทยยวนสี่คิ้วเป็นกลุ่มไทยยวนกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หลักฐานการอพยพเคลื่อนย้ายนั้นไม่ปรากฏ มีเพียงคำบอกเล่าจากร่างทรงพ่อพญาสี่เขียวเท่านั้น พ่อพญาสี่เขียวมีฐานะเป็นเสือบ้านเสื่อเมือง ผีบรรพบุรุษที่ไทยยวนสี่คิ้วเคารพนับถือร่วมกัน พิธีกรรมการเข้าทรงของพ่อพญาสี่เขียวเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษกับพุทธศาสนา พิธีกรรมดังกล่าวมีความสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตไทย

ยวนสี่คิ้ว พิธีกรรมที่หน้าที่และบทบาทในสังคมไทยยวนสี่คิ้ว เช่นการควบคุมคนในสังคมให้ประพฤติดี อยู่ในกรอบศีลธรรม ควบคุมคนผ่านพ่อพญาสี่เขียวในฐานะเลื้อบ้านเลื้อเมืองที่ปกครองลูกบ้านหลาน เมืองอย่างพ่อปกครองลูก ในขณะที่เดียวกันความเชื่อดังกล่าว ยังเป็นเครื่องยึดโยงคนในสังคมไทยยวนสี่คิ้วให้เกิดความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีรากทางประวัติศาสตร์เช่นกัน ด้วยความสำคัญหลายประการของพ่อพญาสี่เขียว ไทยยวนสี่คิ้วจึงจัดงานเลี้ยงพ่อพญาสี่เขียวขึ้นทุกปีช่วงวันขึ้น 6 ค่ำ เดือน 6 มีการแข่งขันสังเวท การเฉลิมฉลองและการแสดงมากมายที่บ่งบอกความเป็นไทยยวนสี่คิ้ว เช่น การฟ้อนรำ ฟ้อนดาบ ด้วยเหตุนี้การเข้าทรงพ่อพญาสี่เขียวซึ่งเป็นพิธีกรรมทางความเชื่อจึงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของไทยยวนสี่คิ้วสืบมาจนกระทั่งปัจจุบัน

ดวงรัตน์ ทรัพย์ประดิษฐ์ (2544 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา พิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ : กรณีศึกษา คนตรีและพิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญงานวิจัยชิ้นนี้ พบว่า "ผีเจ้าพ่อ" เป็นผีอีกประเภทหนึ่งที่มอญเคารพนับถือเปรียบได้กับเทวดาของมอญ ชาวบ้านแต่ละกลุ่มแต่ละหมู่บ้านจะมีเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่เป็นที่พึ่งทางใจต่างกันไป ดังนั้นเมื่อถึงเวลาอุทิศส่วนกุศลให้วิญญาณบรรพบุรุษและเทวดา จึงมีพิธีรำเจ้าพ่อเจ้าแม่ทุกปี โดยพิธีรำเจ้าพ่อนิยมปฏิบัติหลังเทศกาลสงกรานต์ก่อนวันแรม 15 ค่ำ เดือน 5 แต่ละหมู่บ้านจะจัดเครื่องบูชาอาหารประเภทข้าวหลาม ข้าวเหนียว มีดอกไม้พวงมาลัยถวาย การแต่งกายในพิธีรำเจ้าพ่อจะแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมของเจ้าพ่อนั้นๆ ชาวบ้านจะเชิญผู้ที่เป็นสื่อทางวิญญาณหรือ "ร่างทรง" แต่ละหมู่บ้านจะเชิญเจ้าพ่อเจ้าแม่ของหมู่บ้านตัวเองมารวมกัน พิธีกรรมจะเริ่มขึ้นโดยการรำถวายเจ้าพ่อหลักเมืองเพราะเป็นเทพเจ้าสูงสุดของมอญพระประแดง กระบวนการพิธีรำเจ้าพ่อจะประกอบไปด้วย(1) ผู้รำ ส่วนมากมักเป็นผู้หญิงอาวุโสวัยชรา เป็นบุคคลที่มีมนุษย์สัมพันธ์เป็นที่นิยมชมชอบของคนในหมู่บ้าน (2) ผู้ร่วมพิธีกรรม เป็นบุคคลในชุมชนผู้อาวุโส ญาติพี่น้องคนในครอบครัว เป็นการรวมกลุ่มของญาติพี่น้องผ่านการทำพิธีกรรม (3) สถานที่ประกอบพิธีกรรม มักใช้สถานที่ที่ผู้คนในชุมชนเชื่อถือเช่นศาลเจ้าพ่อประจำหมู่บ้าน (4) นักดนตรี ส่วนมากมักเป็นผู้ชายและสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เครื่องดนตรีประกอบพิธีรำเจ้าพ่อ ประกอบด้วย ฉิ่งมอญปี่มอญ ระนาดเอก ตะโพนมอญ เปิงมาง 1 ลูกและฉิ่ง ปัจจุบันจะใช้เครื่องเป่าพาทย์มอญเครื่องห้าหรือวงเป่าพาทย์มอญเครื่องคู่บรรเลง บางครั้งอาจใช้เครื่องเป่าพาทย์ไทยเครื่องห้า โดยทำนองเพลงจะเป็นเพลงนุ่มนวลบรรเลงช้า แสดงถึงความสง่างามของเจ้าพ่อที่เข้ามาในพิธี รูปแบบเพลง มักบรรเลงกลับไปกลับมา เพลงที่ใช้เป็นเพลงในการประโคมศพ กระสวนจังหวะ เป็นจังหวะช้าๆ มีรูปแบบจังหวะและจำนวนเพลงในแต่ละเพลงไม่มากนัก ลักษณะเพลงบรรเลงช้ารูปแบบเดิมและบรรเลงชื่องวงแบบมอญ การบรรเลงเพลง ต้องสัมพันธ์กับท่ารำ โดยดูสัญญาณจากการเปลี่ยนสิ่งของในการรำถวาย

สุเทพ สุนทรเกสัช (2511 : 145) ได้ศึกษา ความเชื่อเรื่องผีปู่ตา ในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ความเชื่อเรื่องผีปู่ตา ในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นเชื่อว่า ผีปู่ตา เป็นผีบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน จะให้ความคุ้มครองลูกหลานในหมู่บ้านให้มีความสุขปราศจาก ภัยอันตรายใดๆทั้ง

ปวง แม้กระทั่งสัตว์เลี้ยงชังชาวบ้านอีกด้วย นอกจากนี้ ยังแดงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ให้เป็นไปตามปรารถนาของผู้บนบาน และจะลงโทษผู้ไม่ปฏิบัติตามฮิตคลองของหมู่บ้าน

สุมิตร ปิติพัฒน์ และ เสมอชัย พูลสุวรรณ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ลาวโซ่ง : พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ พบว่า ถิ่นฐานเดิมของลาวโซ่ง คือ สิบสองจุไท และถิ่นฐานที่ถูกกวาดต้อนเข้ามา คือ จังหวัดเพชรบุรี ภาคกลางของประเทศไทย และมีการเคลื่อนย้ายถิ่นออกไปในหลายจังหวัดของภาคกลาง การเปลี่ยนแปลงทางด้านนิเวศน์ ทำให้ลาวโซ่งมีกลไกทางสังคมในการธำรงชาติพันธุ์หลายระดับและที่สำคัญที่สุด คือ คติการนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งนับว่าเป็นรากแก้วของวัฒนธรรมลาวโซ่งทั้งระบบและเพิ่มความเข้มข้นจนทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคมรูปแบบใหม่ๆ

ศักดา เชื้อประทุม (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับป่าดอนปู่ตาในอำเภอหนองบัวลำภู จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า ลักษณะโดยทั่วไปของป่าดอนปู่ตานั้นเป็นป่าที่บึงหรือโป่งผืนแปรตามลักษณะและจำนวนพื้นที่ และมีหนองน้ำธรรมชาติในพื้นที่ด้วย และจะมีศาลปู่ตาแห่งละ 1-3 หลัง และชาวบ้านได้ใช้พื้นที่นี้เก็บผลผลิตจากป่าเป็นอาหารตามฤดูกาลและเป็นยาสมุนไพร สำหรับพิธีกรรมนั้นก็มีพิธีกรรมเลี้ยงปู่ตาและเลี้ยงตายประจำปีในเดือน 6 โดยมีแต่เจ้าเป็นผู้ประกอบพิธี และสำหรับผลกระทบต่อชุมชนนั้นก็เหมือนที่รวมอำนาจในการอำนาจทุกข์และสุขให้เกิดได้กับบุคคลที่มีความผูกพันกับผีบรรพชนในเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและศรัทธาที่ยึดมั่นทางใจของชุมชน

วิญญู ผลสวัสดิ์ (2536 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร พบว่า องค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของผู้ไทย ต.คำชะอี อ.คำชะอี จ.มุกดาหาร เก็บข้อมูลโดยการอาศัยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้รู้ เจ้าเจ้า เทียม และผู้ไทยที่มาร่วมพิธีกรรมประจำปีจำนวน 63 คน ผลการศึกษาปรากฏว่า องค์ประกอบของพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปีมีบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วยเจ้าเจ้า เทียม และผู้ไทยทั้ง ต.คำชะอี เจ้าเจ้ามีบทบาทสำคัญที่สุดในการประกอบพิธีกรรมเพราะเป็นประธานและเป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างผู้ไทยกับผีบรรพบุรุษ สิ่งของที่ใช้จัดเลี้ยงประกอบด้วยเครื่องบูชา เครื่องสังเวย และภาชนะบรรจุเครื่องบูชา เครื่องสังเวยที่ผู้ไทยจัดหามาด้วยเงินบริจาคจะนำไปประกอบพิธีจัดเลี้ยงทั้งที่ศาลเจ้าปู่ตานตึง และที่บ้านเจ้าเจ้า ในวันที่ 13 เมษายนของทุกปี ผู้ไทยมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษอยู่ 3 พิธีกรรม คือ การเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปี การบะ (การบน) และการคอบ (การแก้บน) ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษ เรียกว่าผีเจ้าปู่ที่พวกตนได้อันเชิญมาจากเมืองวัง เป็นวิญญาณของเจ้านายชั้นสูงระดับกษัตริย์ของผู้ไทยในอดีต เจ้าปู่จะยังคงคอยคุ้มครองและยังบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เพื่อความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรม จึงมีการจัดพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษเป็นประจำทุกปี หากผู้ใดไม่เคารพบูชาหรือลบหลู่ เจ้าปู่จะลงโทษให้ผู้นั้นเจ็บป่วยหรือตายได้ คติความเชื่อเหล่านี้ผู้ไทยตำบลคำชะอียังคงยึดถือและปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำจนถึงปัจจุบัน

จิราภรณ์ กัทรานานุกัทร (2528 : 15) ได้ศึกษา สถานภาพคติความเชื่อของคนไทย พบว่า สถานภาพคติความเชื่อของคนไทย ประกอบไปด้วย ความเชื่อดั้งเดิม และความเชื่อที่ได้รับจากศาสนา ทั้งยังได้กล่าวถึงพิธีกรรมการรักษาความเจ็บป่วย ของชาวบ้านม่วงขาว อำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี ชาวบ้านม่วงขาว เป็นชาวลาวที่อพยพเข้ามาอยู่ในที่แห่งนี้เป็นเวลาหลายร้อยปี ในการประกอบพิธีกรรมรักษาความเจ็บป่วย จะอาศัยผีอยู่ 2 ประเภทคือ ผีฟ้า และผีเจ้าพ่อ ผีฟ้า นั้นเป็นภูตหญิงอาศัยตามต้นไม้หรือบนท้องฟ้า เมื่อใครในหมู่บ้านเกิดความเจ็บป่วย หมอผีก็จะประกอบพิธีโดยการร้องเชิญและมีหมอแคน เป่าแคนประกอบ คนป่วยที่รักษา ก็เข้าเป็นพวกของผีฟ้า

ไครทอง สิงห์คำมา (2528 : 13) ได้ศึกษา การบวงสรวงบูชาผี ของชาวอำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร พบว่า ผู้ที่เจ็บป่วยเป็นบุคคลที่ผีต้องการให้ไปอยู่ด้วย จำเป็นที่ญาติพี่น้องต้องเชิญหมอเหยามาลำส้อง เพื่อหาสาเหตุป่วย ซึ่งผู้ป่วยที่จะรักษาหายจะต้องเป็น ผีหมอ พิธีกรรมเริ่มโดยหมอเหยามาลำส้องโดยการกล่าวคาถาโท มีแคนเป็นคนตรีประกอบ หมอเหยาจะอัญเชิญผีมาเข้าทรง พร้อมกับมีลำช่วยถามหมอเหยา ในการลำส้องจนกว่าจะรู้สาเหตุ แล้วลำอ้อนวอนขอขมาลาโทษ ส่วนผู้ป่วยที่ป่วยด้วยโรค หมอเหยาจะแนะนำให้ไปหาหมอ และหากินยาแทน

สุรัตน์ วรสารัตน์ (2528 : 13) ได้ศึกษา ประเพณีวัฒนธรรมของชาวผู้ไท และชาวโซ่ พบว่า พิธีกรรมรักษาหรือบำบัดโรคภัยไข้เจ็บของชาวผู้ไท และชาวโซ่ เรียกว่า หมอลำผีฟ้า โดยมีคนทรง เรียกว่า กก ซึ่งเป็นผู้หญิง และมีผู้ร่วมคณะเรียกว่า ศิษย์หรือนางเทียม ซึ่งเคยผ่านการรักษามาแล้ว นอกจากนี้ยังมีหมอแคนเป่าประกอบพิธีกรรม และคนไข้ว่อมอยู่ด้วย การรักษาอาศัยการร้องลำ การฟ้อนที่สวยงาม และวาทศิลป์ที่อ่อนหวาน เพื่อที่จะให้ผีที่สิงอยู่ในร่างของผู้ป่วยเป็นพวกเดียวกันกับตน หรือออกจากผู้ป่วยไป

กฤตยา แสงเจริญ (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา เรื่องแนวทางการให้ความรู้ทางด้านสุขภาพอนามัยแก่หมอลำผีฟ้า พบว่า แนวทางการให้ความรู้ด้านสุขภาพอนามัยแก่หมอลำผีฟ้า มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเชื่อ และการปฏิบัติทางด้านสุขภาพอนามัยของหมอลำผีฟ้าและรับบริการ จากนั้นให้ความรู้เกี่ยวกับ สุขภาพอนามัยแก่หมอลำผีฟ้า และศึกษาผลการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัย ต่อการปฏิบัติของหมอลำผีฟ้า วิธีการวิจัยเป็นเชิงคุณภาพและเชิงปฏิบัติการ โดยศึกษาจากหมอลำผีฟ้าทั้งหมด 34 คนผู้รับบริการที่เคียรักษาหาย (ศิษย์ของหมอลำผีฟ้า)ตลอดจนประชาชนในชุมชนที่หมอลำทั้ง 34 คนอาศัยอยู่รวมกันทั้ง 18 หมู่บ้าน ในท้องที่ 4 อำเภอของจังหวัดชัยภูมิ การศึกษาใช้วิธีการเชิงคุณภาพ โดยใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วม สัมภาษณ์แบบ เจาะลึก, การสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาความรู้, ความเชื่อ และการปฏิบัติทางด้านสุขภาพอนามัยของหมอลำ ผู้รับบริการประชาชนทั่วไป ในหมู่บ้าน ก่อน - หลังการอบรม การใช้แบบทดสอบความรู้และการปฏิบัติตนก่อน - หลังการอบรมให้ความรู้แก่หมอลำผีฟ้า และการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการติดตามสัมภาษณ์หลังการอบรม การศึกษาครั้งนี้ ใช้เวลา 12 เดือน โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระหว่าง เดือนมีนาคม 2536 -เดือนกุมภาพันธ์ 2537 ผลการศึกษาวิจัยพบว่า หมอลำผีฟ้ามีความรู้ ความเชื่อ และการปฏิบัติตัวทางด้านสุขภาพใน 2 ฐานะ ในฐานะที่เป็นหมอลำผีฟ้า หมอลำเชื่อว่า ตนมีความสามารถปฏิบัติการรักษาโรคอย่างเชี่ยวชาญ โดยเฉพาะโรคผีทำและผีแปลง ทำให้ลูกศิษย์ซึ่งตนรักษาหายและอยู่ด้วยโดยความผูกพันทางพิธีกรรมมากมาย ทั้งนี้ได้รับการยอมรับจากญาติพี่น้องและคนในชุมชน และในฐานะที่เป็นบุคคลทั่วไปในชุมชน หมอลำผีฟ้า เคยได้รับการรักษาโดยวิธีการแพทย์แผนปัจจุบัน และวิธีของหมอลำผีฟ้าเชื่อว่าอาการโรคหายไปเพราะวิธีการของหมอลำผีฟ้าช่วย จึงเข้าเป็นผู้รักษา จากนั้น พบว่า ตนมีอารมณ์ดีขึ้น สังคมกว้างขึ้น ฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น บุคลิกภาพดีขึ้น บ้านเรือนสะอาดมีระเบียบขึ้น ด้านความรู้ทางสุขภาพอนามัย หมอลำมีความรู้ที่เหมาะสมเกี่ยวกับด้านสุขภาพ มีความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุของการเจ็บป่วย และวิธีปฏิบัติตน เมื่อมีการเจ็บป่วยการงดอาหารแสดงเป็นไปอย่างเหมาะสม แต่ยังมีทัศนคติวิธีการรักษาด้วยหมอลำยังไม่ถูกยอมรับจากบุคลากรสาธารณสุข การรักษาจึงไม่ยอมบอกให้เจ้าหน้าที่รู้ ความรู้ส่วนใหญ่จึงเป็น การแสวงหาเอง จากความรู้ดังกล่าวจึงได้จัดอบรม หมอลำผีฟ้าใช้เวลา 1 วัน เพื่อให้เกิดความรู้ทัศนคติที่ดีต่อการรักษาแผนปัจจุบัน และสามารถเผยแพร่ความรู้และช่วยเหลือผู้รับบริการได้อย่างเหมาะสม ในการเข้าร่วมเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย หมอลำผีฟ้ายินดีเข้าร่วมเพราะถือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์มอบหมายให้ตนทำหน้าที่เกี่ยวกับสุขภาพ จึงไม่สามารถปฏิเสธได้ แม้ว่าจะคิดธุระอะไรก็ต้องมา เมื่อทดสอบความรู้เกี่ยวกับ สิ่งที่เกี่ยวข้องปัญหาทางด้านสุขภาพในกลุ่มตัวอย่าง พบว่าความรู้ทางด้านสุขภาพอนามัยของหมอลำผีฟ้าก่อนและหลังการอบรมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จากนั้นศึกษาและติดตามประเมินผล การให้ความรู้ทางสุขภาพอนามัยแก่หมอลำผีฟ้าพบว่า หมอลำสามารถนำความรู้ไปผสมผสาน กับวิธีการรักษาของหมอลำผีฟ้า โดยให้ความรู้คำแนะนำต่อผู้รับบริการได้ทั้งก่อน และหลังการรักษาด้วยวิธีการของหมอลำผีฟ้า หมอลำผีฟ้าส่วนใหญ่พอใจ และนำความรู้ไปปฏิบัติได้ถูกต้อง ในการให้การแนะนำ ดูแล และส่งต่อผู้ป่วยอย่างเหมาะสมศิษย์ และญาติตลอดจนประชาชนในชุมชนพึงพอใจที่รู้ว่า หมอลำได้รับการอบรมเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย

ชัยน เพาพาน (2533 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การประกอบพิธีกรรมการลำผีฟ้ามีปรากฏทั่วไปในสังคมเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม ในการประเพณีกรรมนั้นมีองค์ประกอบต่างๆ คือ เครื่องกายรักษา บุคลากรประกอบพิธีกรรม การแต่งกาย กลอนลำ และการพ้อนรำ พิธีการรักษามี 3 ขั้นตอน คือ ขั้นจัดเตรียม ได้แก่ การจัดเตรียมสถานที่ เครื่องกายรักษา คนป่วย ฯลฯ ขั้นประกอบพิธีกรรมเป็นการลำรักษา ได้แก่ การลำอัญเชิญผีฟ้า ลำส่งหาสาเหตุ และลำเรียกขวัญ และขั้นหลังพิธีกรรม เป็นการอบรมสั่งสอนผู้ป่วยให้ปฏิบัติตามธรรมเนียมของผีฟ้าและจัดนำของเครื่องเช่น ให้ผีตามที่ต้องการ และในเดือน 6 ของทุกปี จะมีการเลี้ยงช่วงผีฟ้าหรือเรียกว่าพิธีกรรมบวงสรวงบูชาผีบรรพบุรุษ เพื่อเป็นการขมนุมกลุ่มผู้นับถือผีฟ้า เพื่อเฉลิมฉลองและตอบแทนบุญคุณต่อผีฟ้า ที่ให้ความคุ้มครองรักษาแก่ตน

การล่าผีฟ้ามีความสัมพันธ์กับโครงสร้างของสังคมทางด้านคติความเชื่อพื้นบ้าน นั่นคือ เชื่อว่าผีสามารถทำให้เจ็บป่วยและรักษาการเจ็บป่วยได้ ความเชื่อด้านพุทธศาสนาชาวบ้านคือ เชื่อว่า บพป บุญนรงค์ สวรรค์ มีผลต่อการรักษาการเจ็บป่วย ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องรางของขลัง นั่นคือเชื่อว่าวัตถุมิอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์สามารถขับไล่ผีได้ และความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติว่าสามารถนำมาทำนาย การเจ็บป่วยของคนไข้ได้ ความเชื่อเหล่านี้ หมอล่าผีฟ้าได้นำมาเกี่ยวพันใน พิธีกรรมการรักษาของตน

ชัยยันต์ จิตบุญ (2532 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ล่าผีฟ้าในเขตอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม พบว่าชาวอีสานเชื่อกันว่า มีเทพเจ้าอยู่บนสวรรค์ มีนามว่า พระยาแถน เป็นผู้สร้างมนุษย์ให้เกิดมาบนโลก และควบคุมความเป็นไปของมนุษย์เมื่อมนุษย์เกิดมาแล้วจะมีความสุข ความทุกข์ หรือยากดีมีจนก็ขึ้นอยู่กับอำนาจของพระยาแถน และยังมี ความเชื่อ ว่า บนพื้นโลกอันกว้างใหญ่นี้ ท่ามกลางป่าสูงหรือป่าดงดิบ แม่น้ำลำคลอง ต้นไม้ใหญ่ ฯลฯ ย่อมจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์สถิตย์อยู่ ใครจะทำอะไรก็จะต้องบนบานสานกล่าวต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมีความไม่สบายเกิดขึ้นในครอบครัว รักษาไม่หาย พวกพี่น้องของผู้ป่วยก็เชิญผู้มีวิชาอาคมมาล่า และพ้อนจับกล่อม เพื่อให้ผู้ป่วยหายจากการป่วยนั้นๆ ซึ่งสิ่งนี้เองที่ชาวบ้านเรียกว่า "ผีฟ้า" การล่าผีฟ้ามีอยู่ 2 ลักษณะคือ 1). ล่าเพื่อบวงสรวงบูชาผีบรรพบุรุษ ซึ่งเรียกว่า ผีโคตรหรือผีดินตระกูล ซึ่งจะอาศัยอยู่ตามบ้าน ตามไร่ ตามทุ่งน้ำ หรือตามครกมอง ปีหนึ่งๆ จะต้องเลี้ยงครั้งหนึ่งในราวเดือนหก หรือเดือนเจ็ด 2). ล่าเพื่อรักษาคนป่วย ซึ่งเป็นการล่าเพื่อสวดหาสาเหตุแห่งความเจ็บป่วย ผู้ล่าหรือหมอล่าที่ชาวบ้านสามารถติดต่อกับภูตผี วิญญาณหรือเทวดาได้ หมอล่าจะเริ่มพิธีด้วยการคุกเข่าตรงหน้าเครื่องบูชา กราบลงแล้วเชิญผีฟ้าให้มารับเครื่องบูชา หมอล่าผีฟ้า ก็จะล่าจนทราบสาเหตุแห่งการเจ็บป่วย ถ้าสาเหตุนั้นเกิดจากผีฟ้า หมอล่าผีฟ้า ก็จะจับล่านำอ้อนวอนให้ผีฟ้าออกจากร่างของผู้ป่วย ในขณะที่หมอล่าผีฟ้า ล่าอยู่นั้น บริวารผีฟ้าก็จะพ้อนบูชาผีฟ้าไปด้วย หมอล่านั้นก็เป่าแคนประกอบการล่า ผู้ป่วยบางรายก็จะลุกขึ้นพ้อนตามบริวารผีฟ้า และเมื่อรักษาจนหาย การเจ็บป่วยแล้ว จะต้องเป็นบริวารของผีฟ้าต่อไป ตัวอย่างกลอนล่าอ้อนวอนผีฟ้า

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการละเล่นพื้นบ้าน

สมจิตร พ่วงบุตร (2526 : 217-218) ได้ศึกษา การละเล่นเรือมมมีวัด พบว่า เป็นการละเล่นอย่างหนึ่งของชาวสุรินทร์ ถือว่า การละเล่นเรือมมมีวัดเป็นการเล่นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ดังนั้นการรักษาผู้ป่วยในสมัยก่อนจากจะใช้จ่ายสมุนไพร ภาดาอาคม แล้วยังมีการประกอบพิธีกรรมเรือมมมีวัดด้วย พิธีกรรมนี้ประกอบด้วย คณะคนตรีมีจำนวน 8 คน ดังนี้ ผู้เล่น โทณ ซอ ปี่อ้อ ปี่ซลัด ฉิ่ง กรับ และผู้ขับร้อง พร้อมกับเครื่องเช่น โห่ มีการพ้อนรำและการร้องประกอบ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2523 : 8) ได้ศึกษา การละเล่นและบทบาทของหมอล่าที่มีต่อสังคมอีสาน ในช่วง กิ่งศตวรรษ พบว่า หมอล่ามีบทบาทสำคัญอยู่ 2 ประการ คือ บทบาททางด้านพิธีกรรมและบทบาททางด้านมหรสพ สำหรับบทบาททางด้านพิธีกรรมนั้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นการบำบัดรักษา

โรคภัยไข้เจ็บ เรียกว่า ลำผีฟ้า นอกจากการล่ำรักษามั่วแล้ว ยังล่าเพื่อขอคำทำนายชะตาเมืองในอีกแง่หนึ่ง และบวงสรวงบูชาบรรพบุรุษอีกด้วย การล่ำผีฟ้ายังมีบทบาทด้านการสร้างความสามัคคีจัดปัญหาเดือดร้อนของชาวบ้าน และควบคุมพฤติกรรมทางสังคมให้เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคมอีกด้วย

ภูมิจิต เรื่องเลข (2526 : 165) ได้ศึกษา การละเล่นเพลงกันตรึม พบว่า เป็นเพลงเกร็ดทำนองมากกว่า 228 ทำนอง หยิบทำนองไหนมาเล่นก่อนหลังก็ได้ คำร้องเป็นภาษาเขมร แต่ปัจจุบันอาจแทรกภาษาไทยบางตอนในกรณีที่วงกันตรึม ไปเล่นในท้องถิ่นที่พูดภาษาไทย บางทำนองอาจจะผสมผสานเอาลีลาของทำนองเพลงไทยสากล หรือเพลงโคราชเข้าไปด้วยก็มี การตั้งชื่อเพลง ตั้งตามทำนองแบบเดียวกันกับเพลงไทยเดิม คือทำนองหนึ่งใส่คำร้องได้หลายๆ เนื้อ ภาษาเขมรเรียกว่า บทกันตรึมใช้แสดงเป็นมหรสพในงานบุญ และงานมงคลทุกประเภท โดยเฉพาะงานแต่งงานของชาวเขมรจะขาดกันตรึมไม่ได้ ในพิธีกรรมทรงเจ้าเข้าผี เช่นการละเล่นบองบ็อด เรือมมะมีวด ก็ใช้วงกันตรึมเหมือนกัน

ชโลมใจ กลั่นรอด (2541 : 241-247) ได้ศึกษา การละเล่นทะเลยมมอญ : วัฒนธรรมการดนตรีของชาวมอญชุมชนวัดบางกระดี่ จากผลการวิจัย พบว่า ทะเลยมมอญเป็นการละเล่นของมอญที่มีการด้นกลอนเป็นคำร้องประกอบดนตรีซึ่งมี 2 รูปแบบคือ รูปแบบโบราณ และรูปแบบใหม่ ในด้านองค์ประกอบพบว่าบทร้องที่เป็นภาษามอญโบราณ และคำบาลีทำให้จำกัดผู้ชมอยู่ในกลุ่มมอญผู้สูงอายุเท่านั้น ส่วนมอญหนุ่มสาวไม่ให้ความสนใจเนื่องจากไม่เข้าใจภาษาในบทร้อง จำนวนผู้แสดงลดน้อยลง เพราะขาดการสืบทอดทำให้เพลงเก่าจำนวนหนึ่งต้องสูญไป อีกทั้งในปัจจุบัน การละเล่นทะเลยมมอญได้กลายมาเป็นการแสดงที่มีผู้จ้างวาน มีการประยุกต์เพลงสมัยใหม่เข้าไปใช้ร้อง มีทั้งเนื้อร้องที่เป็นภาษามอญ และภาษาไทย ส่วนดนตรีที่ใช้บรรเลงเรียกว่า "โกรจยาม" นั้น เป็นการบรรเลงคลอไปกับเสียงของคนร้อง เสียงของคนตรีมีลักษณะทุ้มต่ำ เพลงมีลักษณะเป็นทำนองสั้นๆ มีการซ้ำทำนองในขณะที่เนื้อร้องเปลี่ยนไป

สำหรับด้านความสัมพันธ์กับดนตรีไทยนั้นพบว่าโกรจยามมีพื้นฐานการผสมวง และการบรรเลงคล้ายเครื่องสายไทย มีการนำทำนองเพลงไทยบางเพลงไปใช้ อีกทั้งในด้านเครื่องดนตรียังมีการพัฒนารูปร่างลักษณะของ "จยาม" ให้มีลักษณะเหมือนจะเข้ของไทย สำหรับทะเลยมมอญแล้วนั้น ผู้วิจัยได้เสนอว่า ทะเลยมมอญถือว่ามีบทบาทต่อชุมชนบางกระดี่ร่วมด้วย โดยทำหน้าที่ให้ความบันเทิงและจัดเทศกาลทางสังคม จากเนื้อร้องที่แฝงไว้ด้วยการอบรมสั่งสอนศีลธรรมจรรยาขนบประเพณี และการเกี่ยวพาราติของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงนั่นเอง แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทะเลยมมอญยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจน อีกทั้งยังไม่ได้รับการดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม ซึ่งอาจมีผลต่อการสูญสิ้น ของวัฒนธรรมการดนตรีมอญด้านเครื่องสายแหล่งสุดท้ายของมอญในประเทศไทยก็เป็นได้

กนกวรรณ ระลึก (2545 : 1) ได้ศึกษา การละเล่น ฟ้อนสะเอิงของชาวไทยภูเขาชนวนวิชัยชั้นนี้มุ่งศึกษาพิธีกรรมการฟ้อนสะเอิงของไทยภูเขาชนวนวิชัยชั้นนี้ ตำบลกระแซง อำเภอท่งศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ เพื่อศึกษารูปแบบ สัญลักษณ์ความเชื่อ และบทบาทของพิธีกรรม โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ

โดยเก็บข้อมูลในพื้นที่ชุมชน และสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ตลอดจนการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผลการวิจัยพบว่า ไทยกุยบ้านกระแซงใหญ่มีจักรวาลความเชื่อแบบพราหมณ์ - พุทธ - ผี ความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษเป็นรากฐานความเชื่อที่นำไปสู่กระบวนการประกอบพิธีกรรม ความหมายทางวัฒนธรรมของพิธีกรรมฟ้อนสะเอง จึงเป็นกระบวนการที่ สืบเนื่องสัมพันธ์กันในบริบทของ ไทยกุย พิธีกรรมการฟ้อนสะเอง เป็นพิธีกรรมที่ไทยกุยเข้าทรงผีฟ้า หรือผีสะเองเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยที่ไม่สามารถรักษาให้หายเป็นปกติด้วยการแพทย์แผนปัจจุบัน และเมื่อหายจากอาการเจ็บป่วยต้องทำการเข้าทรงเพื่อสักการะขอขอบคุณผีสะเอง บทบาทของพิธีกรรมนั้น ผู้วิจัยพบว่า มีบทบาทที่สำคัญ 3 ประการ ต่อสังคมชาวไทยกุยคือ บทบาทในการควบคุมทางสังคม บทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคมและสร้างกำลังใจในการดำรงชีวิต

สุภาพร คำขุธา (2545 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การละเล่น การฟ้อนของชาวผู้ไทย : กรณีศึกษา หมู่บ้านโพน อำเภอกำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า ชนเผ่าผู้ไทยบ้านโพนมีศิลปะการฟ้อนรำ ทั้งการฟ้อนละครผู้ไทยและฟ้อนผู้ไทยเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่สืบทอดต่อกันมา มีพัฒนาการองค์ประกอบในการแสดงด้านต่าง ๆ อาทิการคิดประดิษฐ์ท่าฟ้อน การเพิ่มเครื่องดนตรีประกอบ โดยปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมกับโอกาสในการแสดง อาทิ ฟ้อนถวายฯ งานรื่นเริง งานบุญบั้งไฟ งานฟ้อนพิธีกรรมบูชาผี งานต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง เป็นต้น

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ดนตรีที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม

วีรพันธ์ ธงตะทาบ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ตำนานความเป็นมาของแคน พบว่า จุดใหญ่ใจความ คือ แคนสร้างขึ้นเพื่อที่จะเรียนเสียงนกการเวก ซึ่งถือเสมือนหนึ่งเป็นเสียงจากสวรรค์ บางตำนานบอกว่า หลิงหม้ายเป็นคนคิดประดิษฐ์ขึ้น และทำแค้นให้มีรูปร่างเหมือนเต้านมของตน อย่างไรก็ตาม ช่างทำแคนแทบทุกคน เชื่อว่า แคนเป็นเพศหญิง แม้เครื่องเถาวัลย์ที่ใช้ผูกมัดแคนก็ใช้เครือหญ้านาง หรือ ยานาง และ อ้อ หรือ คาถา สำคัญในพิธีไหว้ครูของช่างทำแคนก็กล่าวอัญเชิญ นางต่างๆ ลงมาดลบันดาลให้ช่างทำแคน ทำแคนให้มีคุณภาพดีและเสียงออกมาไพเราะ

ลายแคน คือจังหวะทำนองแคนโดยลอกเลียนเสียงธรรมชาติทุกอย่างแท้จริง ซึ่งประกอบด้วย ลายสุดสะแนน ลายอ่านหนังสือใหญ่ หรือลายใหญ่ ลายอ่านหนังสือน้อย หรือลายน้อย ลายแมงกูดอมดอก ลายโปงกลาง ช้างภู ลายแม่ฮ้างกล่อมลูก ลายลมพัดไผ่ ลายลมพัดพร้าว ลายล่องของ ลายโป้ซ่าย ลายสร้อย ลายเดี่ยว ลายแข่ง

สุรศักดิ์ พิมพ์เสน (2532 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ขั้นตอนและวิธีการทำแคนของช่างทำแคนบ้านสีแก้ว จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบไปด้วยขั้นตอนดังนี้ คือ การตีลิ้นแคน การสับลิ้นแคน การตาดลิ้นแคน หรือการขูดลิ้นแคน การฝัดลิ้นแคนหรือการตะไบลิ้นแคน การตาดลิ้นครั้งที่ 2 การเตรียมกู่แคน การเตรียมเต้าแคน การเตรียมขี้สูด การประกอบแคน ระบบเสียงแคน

การไหว้ครู ในแต่ละปี ซ่งทำแคนบ้านสีแก้ว จังหวัดร้อยเอ็ดจะจัดพิธีไหว้ครู โดยมีเครื่องไหว้ครู ดังนี้ ชั้น 5 ซวย 5 (กรวย 5) ดอกไม้ 1 คู่ เทียน 4 เล่ม การไหว้ครูจะประกอบพิธีในวันอังคาร ใช้คำพูดสรรมา มีเนื้อหาคยองและรำลึกถึงพระคุณครูบาอาจารย์ ศิษย์ผู้ใดทำแคนแต่ละปีสม่ำเสมอ ก็ไม่จำเป็นจะต้องไหว้ครู เพราะว่าการทำแคนในแต่ละครั้ง ซ่งทำแคนจะไหว้ครูก่อนเสมอ

โพไซ สุนนะลาด (2538 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาดนตรี : วิถีชีวิตชาวไทยพวน แขวงเชียงขวาง ประเทศลาว พบว่า ในอดีตดนตรีมีความสัมพันธ์กับประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ของไทพวน เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างการทำมาหากินของไทพวนกับดนตรี คือ ดนตรีมีไว้เพียงเพื่อรับใช้ในงานบุญ ประเพณี พิธีกรรมที่เป็นสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นเท่านั้น ไม่ได้มีไว้สำหรับการประกอบการทางธุรกิจ แต่การเปลี่ยนแปลงได้เกิดขึ้นจากการรับดนตรีจากภายนอกเข้ามา

วสันต์ชาย อิม โอบฮู (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ดนตรีเค่ง เครื่องดนตรีของชนเผ่าม้ง พบว่า ม้งถือว่าเค่งเป็นเครื่องดนตรีที่สำคัญที่สุด โดยเชื่อว่าสามารถสื่อสารกับวิญญาณได้ ใช้เป่าในพิธีกรรมทางความเชื่อ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องชีวิตหลังความตาย จึงมีพิธีศพถือว่าเป็นพิธีสำคัญที่สุด ความเชื่อในเรื่องการปกป้องรักษา จึงมีพิธีชื้อ ความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่จึงมีพิธี "ตจอผลี่" ความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุร้าย จึงมีพิธีทำบุญฆ่าวัวให้วิญญาณผู้ตาย มีเพลงเป่าในเวลาเช้า เทียงและเย็น ห้ามเป่าปนกันหรือเป่าเล่น ห้ามสตรีเป่าเค่งในงานศพ ใช้เค่งเป่าเพื่อความบันเทิง การเกี่ยวพาราฮี เป็นเพื่อนขณะเดินทาง และในวาระพิเศษต่างๆ ได้ม้งถือว่าพระแม่เจ้าคือบรมครูทางวิชาเป่าเค่ง

2.5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ดนตรี

ศรัณย์ นักรบ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ดนตรีชาวเขาเผ่าเย้า กรณีศึกษาหมู่บ้านผาคือ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย พบว่า สภาพทั่วไปของชุมชน ปัจจุบันเป็นชุมชนใหญ่มีความเจริญด้านต่างๆ มาก เนื่องจากหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ให้การช่วยเหลือ พัฒนาหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายปี ส่วนด้านวัฒนธรรมดนตรี มีการสืบทอดมาช้านานไม่สามารถทราบได้ว่ามีขึ้นในสมัยใด นอกจากตำนานที่เล่าต่อกันมา ดนตรีเป็นลักษณะการถ่ายทอดด้วยวิธีปากเปล่า เครื่องดนตรีและส่วนประกอบต่างๆ เป็นวัสดุที่หาได้จากธรรมชาติมี 4 ชนิด ได้แก่ "หยัด" เป็นเครื่องดนตรีชนิดเดียวที่ใช้บรรเลงทำนอง ส่วน "โย" "ตั้งลื้อ" และ "เล่าเจ็ย" เป็นเครื่องประกอบจังหวะ

การผสมวงดนตรีมี 2 ลักษณะคือวงดนตรีที่มีเครื่องดนตรีครบ 4 ชิ้นและวงดนตรีที่มีเฉพาะเครื่องดนตรีประกอบจังหวะ 3 ชิ้น นักดนตรีส่วนมากมีอายุ 40-55 ปีประกอบอาชีพด้านการเกษตรเป็นอาชีพหลักการแต่งกายของนักดนตรีในพิธีกรรมจะแต่งกายด้วยชุดประจำเผ่า ดนตรีจะใช้บรรเลงเฉพาะเพื่อประกอบพิธีกรรมสำคัญ 3 พิธีเท่านั้น ได้แก่ พิธีกรรมการแต่งงานแบบใหญ่ พิธีกรรมงานศพ และพิธีกรรมงานขึ้นปีใหม่ โดยมีบทเพลงที่ใช้บรรเลงทั้งหมด 11 เพลงจากการวิเคราะห์พบว่าบทเพลงเป็นลักษณะที่มีแนวทำนองเดียวไม่ปรากฏการใช้เสียงในลักษณะดังเบ้า โครงสร้างของทำนองประกอบด้วย

มูเซอ อยู่ในตระกูลเครื่องลม มีระบบเปรียบเทียบเสียงอยู่ 5 เสียง คือ ซอล ลา ที โด เร ส่วนบทเพลงจะมี ทำนองสนุกสนาน โครงสร้างทำนองมีท่อนเดียว บรรเลงวนไปวนมา แต่ละเพลงมีองค์ประกอบดนตรีครบถ้วน ทั้งทำนองเพลง การประสานเสียงและจังหวะ นักดนตรีมีอิสระในการ สร้างเสียงสูง เสียงต่ำ แตกต่างจากทำนองเดิม โดยเกิดจากการควบคุมลมหายใจ อันเป็นลักษณะพิเศษที่เป็นเอกลักษณ์ในบทเพลง ทำนองขึ้นต้น และลงจบ มีลักษณะแตกต่าง จากทำนองอื่นภายในบทเพลง

วิบูลย์ ตระกูลสู้น (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การวิเคราะห์ทำนองเพลงร้องของชาติพันธุ์อุยกูร์ พบว่า มีประเด็นต่างๆในการวิเคราะห์ดังนี้

1. โครงสร้าง
 - 1.1 การเรียงท่อน
 - 1.2 วลีเพลง
 - 1.3 ส่วนย่อยของทำนอง
2. สไตส์ของทำนอง
 - 2.1 โครงสร้างของทำนอง
 - 2.2 โครงสร้างของจังหวะ
3. ระดับเสียงหลัก

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY